

LAKATOS ARTUR

Korai szovjet kultúra, spiróí szemmel

Spiró Györgytől nem újszerű a történelmi regény műfaja, kipróbálta már magát e téren a nagy terjedelmű *Fogság* című regényében. Igaz, ezúttal a római korhoz képest sokkal közelebbi időszakba, a szovjet kommunizmus első évtizedeibe kalauzolja el olvasóit nem túl terjedelmes, de annál tartalmasabb regényében, a *Diavolinában**, egy viszonylag egyszerű, de környezetét elemző szemmel megfigyelő nő, Gorkij ápoló-, majd orvosnője szemén keresztül.

Alekszej Makszimovics Peskov – írói álnevén Maxim Gorkij, azaz Keserű Maxim – azok közé tartozik, akiket elnagyolt közhellyel „érdekes” embernek nevez a kortársi kör és az utókor. A szegény, szerencsétlen sorsú emberek megjelenítőjeként indult, menet közben vált a szárnyait még csak bontogató szocialista realizmus kulcsfigurájává. Nemcsak írói, hanem irodalomszervezői tevékenysége is jelentősnek számított, számos világirodalmi remekmű az ő tevékenysége folytán lett orosz nyelvre lefordítva, és több értékes szovjet-orosz író, mint például Iszaak Babel is, neki köszönhette írói pályájának felfelé ívelését. Gorkij maga felelős pártfunkciót soha nem vállalt, élete mégis elválaszthatatlan a szovjet politikától, ritka ellentmondásos módon. Ő volt az, aki szembemegett Leninnel, Zinovjevvel, Sztálinnal úgy, hogy ennek következtében egy napot sem töltött börtönben. Úgy volt száműzött, hogy teljesen sohasem esett ki a kegyből, és mikor a rendszer kegyeibe fogadta, akkor érezte magát a legboldogtalanabbnak és legtehetetlenebbnek. „*A kommunizmus a kicsinyes bosszúállóké, a tehetségtelenek diktatúrája, ... Mindenfelől áradtak a gonosz ostobák, akik mindenkit kinyírtak, aki értékebb náluk, ezt nevezték forradalomnak*” – mondhatja ki Gorkijjal Spiró.

A regény cselekményét egyes szám első személyben meséli el Gorkij ápolónője, aki orvosnője és szeretője is egyúttal,

LAKATOS ARTUR DR. (1980, Kolozsvár) történész, közgazdász. Tanulmányait a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen végezte. Több nemzetközi kutatói ösztöndíj nyertese. Szakterületei a jelenkori történelem, gazdaságtörténet, nemzetközi kapcsolatok.

Olimpiada, az alacsony sorsból felemelkedő, Gorkij mellett mindvégig kitartó Lipa, akit maga Gorkij becéz Diavolinának. Diavolina mellékszereplő, a reflektorfényben Gorkij található, mégis mindent az ő szemén keresztül látunk. Felmerül a kérdés, milyen mértékben sikerült Spirónak mint alkotónak azonosulnia női szereplőjével, annak látásmódjával: egyéni véleményem szerint az értékítéletek jelentős része sajátosan spiróí, még ha másra törekszik is az író, más esetekben azonban sikerül teljesen átvennie a kor mércéjével is minden műveltsége ellenére egyszerű világképpel, környezetszemlélettel rendelkező nő valószínűsíthető világképét. Előbbire példa az alábbi idézet: „*Roszsabb rendszer, mint a cárizmus, mert az emberekből a vallással együtt az önkorlátozást is kiölték*”, amit a szovjet

* Spiró György: *Diavolina*. Budapest, Magvető Kiadó, 2015.

kommunizmus megítélése kapcsán ad Spiró Diavolina szájába. Az utóbbira azonban jóval több példa található a szövegben. Ilyen a féltékeny nő jellemzése sikeresebb riválisáról, Muráról („*Ha Alekszej mindennap felfogad magának egy egész kuplerájt, olcsóbban jött volna ki*”), vagy akár a kort meghatározó olyan figurákról, mint Sztálin vagy Jagoda („*Sztálin nagyon alacsony volt, alig magasabb nálam. Csodálkoztam, hogy lehet valaki még Leninnél is satnyább és jelentéktelenebb*”, illetve Jagoda esetében: „*szürke, köpcös, jelentéktelen figura*”). Mivel Diavolina Európa-szerte kíséri Gorkijt, és mellette van a Szovjetunióban töltött évei alatt is, a regényt olvasó jogosan érezheti úgy, hogy kielégítő betekintést nyert Gorkij életének legutolsó szakaszába. A finom utalásokból – H. G. Wells vagy akár Bulgakov *A Mester és Margarita* című regénye kapcsán – pedig a két világháború közötti időszak íróársadalmának világa is meglehetősen komplex módon rajzolódik ki.

Az egész kötet, minden dinamizmusa ellenére, nagyon lehangoló. Habár a mesélő rajongásig szereti, imádja munkaadóját, realista módon, olykor kimondottan naturalista stílusban beszél róla. A rajongás nem eredményezhet mentességet a kritikától Gorkij számára, így állapítja meg testi adottságai kapcsán például, hogy Alekszej nagy testének nem volt való a tenisz, vagy akár az életmódjával kapcsolatban is megfogalmazza: „*Alekszejben minden hamis volt, az is, amit írt, az is, amit mondott, és az is, ahogy öltözködött.*” A regény egy időben korregény, szól a szocializmus kiépítésének első évtizedeiről és az emberi kapcsolatokról is. Cselekménye dús és szomorú, ötvöződik benne a remény és a hiábavalóság érzése, egyensúlyoz a jelen szürkesége és a közeljövő feszültségei között. A cselekményt Gorkij halálát követően is továbbviszi az író, egészen a Sztálin Hitlerrel kötött paktumának momentumáig és az ezt követő tisztogatásokig. „*Akik a bolsevizmust, a fasizmust vagy ezek valamelyik változatát másolni akarják, előbb ismerjék meg alaposan a valódi lényegét, és a példát ne kövessék*” – adja szereplője szájába a vitathatatlan történelmi igazságot. A *Diavolina* minden szereplője valaha élt, létező



személy, legfeljebb az irodalmi stílus következtében torzul el esetleges valós életük a regény lapjain, de az sem jelentős mértékben. Spiró kétségkívül értékes és kiterjedt előtanulmányokat végezhetett a regény megírása előtt, annak érdekében, hogy minél sikeresebben vissza tudja adni a megjelenített kor szellemét. Ezért – és sok más jellemzője miatt is – érdemes kézbe venni e munkáját is.